

LESZEK KUŹNICKI*

Komitet Biologii Ewolucyjnej i Teoretycznej (1974-2009)

Przyczynek do dyskusji nad rolą i znaczeniem komitetów naukowych PAN

W dniu 1 grudnia 2009 na posiedzeniu Prezydium Polskiej Akademii Nauk wiceprezes Andrzej Górski przedstawił ocenę działalności komitetów naukowych. W dyskusji poruszono również sprawę nacisków zewnętrznych towarzyszących pracom nad nową ustawą o Akademii w kierunku zmniejszenia liczby komitetów. W tej sprawie zabrali głos: Bogdan Ney, Ryszard Tadeusiewicz, Leszek Kuźnicki i Daniel Bem. Dyskutanci reprezentowali zgodne stanowisko, co zaznaczono w protokole z posiedzenia:

„– liczba komitetów jest ściśle związana z liczbą dyscyplin naukowych i dlatego nie należy ulegać zbyt krańcowym opiniom, że komitetów jest za dużo; dla znacznej części środowiska naukowego naszego kraju działalność realizowana przez komitety PAN jest bardziej rozpoznawalna niż działalność prowadzona przez korporację Akademii, dlatego nie należy przesadzać z dążeniem do zbyt dużego ograniczania ich liczby; – istnieje dość ścisła korelacja pomiędzy jakością pracy przewodniczącego komitetu a działalnością realizowaną przez dany komitet, dlatego bardzo ważne jest znalezienie odpowiednich przewodniczących komitetów, którzy chcieliby kierować pracami komitetów w sposób efektywny; nie należy ograniczać liczby komitetów naukowych w sposób administracyjny, trzeba bowiem pamiętać o tym, że prowadzona przez komitety działalność ma charakter społeczny; przy dokonywaniu ogólnej ewaluacji działalności komitetów istotne znaczenie mieć powinna bieżąca ocena działalności komitetów i wyciąganie na tej podstawie odpowiednich wniosków, np. likwidowanie komitetów słabo pracujących”¹.

Mój artykuł ma na celu rozwinięcie tej dyskusji. Na przykładzie działań Komitetu Biologii Ewolucyjnej i Teoretycznej będę starał się wykazać, że we wszystkich latach istnienia 1974-2009 jego rola w promocji nauki i edukacji była znacząca w skali kraju.

* Prof. dr hab. Leszek Kuźnicki, członek rzeczywisty PAN, Instytut Biologii Doświadczalnej im. M. Nenckiego PAN, Warszawa

¹ Protokół z posiedzenia Prezydium Polskiej Akademii Nauk w dniu 1 grudnia 2009 r.

Żadna inna instytucja – uczelnia, instytut, towarzystwo naukowe analogicznych zadań w tych latach nie prowadziła i nie wydaje się, aby w ogóle mogła się ich podjąć.

Na wstępie garść informacji o genezie Komitetu. W roku 1968 zaprzestano działań powołana w 1953 r. Komisja Ewolucjonizmu PAN, a w rok później zlikwidowano Ośrodek Dokumentacji Ewolucjonizmu (1955-1969). Jest prawdą, że w pierwszych trzech latach działalności Komisja Ewolucjonizmu była skażona łysenkizmem, ale jej dorobek wydawniczy w latach późniejszych, w szczególności w zakresie przekładów dzieł Karola Darwina, jak również J.B. Lamarcka, E. Haeckla i wielu XX-wiecznych uczonych był istotny dla rozwoju ewolucjonizmu w Polsce. Na Ośrodku Dokumentacji Ewolucjonizmu PAN żaden ideologiczny zarzut nie ciążył, a mimo to padł on ofiarą czystki, którą w Polskiej Akademii Nauk przeprowadzono po „Marcu 1968”².

Po paru latach podjęto próbę naprawienia skutków tej błędnej decyzji. W uchwale II Kongresu Nauki Polskiej biologia ewolucyjna została uznana za jeden z trzech preferowanych kierunków badań. Jej konsekwencją było utworzenie Komitetu Biologii Ewolucyjnej i Teoretycznej (1974). Organizatorem Komitetu i jego pierwszym przewodniczącym był Adam Urbanek, który prowadził go przez trzy kolejne kadencje, to jest do roku 1984. W tym okresie Komitet przyczynił się do integracji badań w ramach problemu międzyresortowego MR.II.6. „Procesy ewolucyjne oraz rola teorii w biologii”³. Przez dwie następne kadencje (1984-1989) przewodnictwo Komitetu przejął Leszek Kuźnicki. Komitet nadal opiniował program i oceniał postępy problemu „Mechanizmy i przebieg procesów ewolucyjnych”.

W latach 1987-1989 do Komitetu dokooptowano grupę dydaktyków i nauczycieli. Wspólnymi siłami powstała ekspertyza „Nauczanie biologii w systemie edukacji”, a jej streszczenie ukazało się w piśmie „Biologia w Szkole”⁴.

Do integracji badaczy polskich zajmujących się różnorodnymi aspektami procesów ewolucyjnych korzystnie przyczyniły się dwie ogólnopolskie konferencje. Pierwsza odbyła się w Jabłonie 12-15 stycznia 1987 r. i została zorganizowana wspólnym wysiłkiem Komitetu oraz Zakładu Paleobiologii PAN. Referaty tamże wygłoszone zostały następnie wydrukowane w odrębnym zeszycie „Kosmosu” zatytułowanym *Ewolucjonizm u progu XXI wieku*⁵.

Druga konferencja dotyczyła wyłącznie człowieka. W ciągu trzech dni (11-13 października 1989 r.) na terenie Pałacu Staszica zajmowano się nie tylko przeszłością, ale

² L. Kuźnicki, *Ewolucjonizm w Polsce 1883-1959*. „Kosmos” 2009, t. 58, nr 3-4, 297-313.

³ L. Kuźnicki, *Biologia ewolucyjna i teoretyczna w Polsce w najbliższym dwudziestolecu*. „Kosmos” 1985, t. 34, nr 3, 419-425.

⁴ L. Kuźnicki, *Współczesna biologia a system edukacji*. „Biologia w Szkole”, 1988, 210, 212-219.

⁵ L. Kuźnicki, H. Osmólska (red.), *Ewolucjonizm u progu XXI wieku*. „Kosmos” 1987, t. 36, nr 3, 295-615.

również terażniejszością i przyszłością Homo sapiens sapiens⁶. W latach 80. pod auspicjami Komitetu Adam Łomnicki prowadził w Zawoi i Szymbarku kursy dotyczące zastosowań matematyki, w szczególności modelowania w biologii. Wspierano również konwersatorium prowadzone przez Andrzeja i Alinę Wiercińskich „Osobliwość gatunkowa człowieka”.

Przejęcie przez Adama Łomnickiego przewodnictwa w Komitecie 1991-2006 owocowało nowymi inicjatywami i nowymi wyzwaniem.

W Polsce od lat 90. ujawnili się rodzimi kracjonisci, wśród których szczególną aktywność wykazuje Maciej Giertych⁷. Z jego nazwiskiem wiąże się film rozpowszechniany na wideo *Ewolucja: rzeczywistość czy domniemanie*, który kracjonisci starali się wprowadzić do szkół jako materiał pomocniczy. Ministerstwo Edukacji Narodowej zwróciło się w tej sprawie do Komitetu Biologii Ewolucyjnej i Teoretycznej PAN. Odpowiedzią była zbiorowa broszura pod redakcją Adama Łomnickiego, wykazująca pozanaukowy charakter treści przedstawionych w filmie⁸.

Do szczególnych osiągnięć Komitetu w latach 1996-2006 należała organizacja kilkudziesięciu jednodniowych Warsztatów Biologii Ewolucyjnej, w których uczestniczyło wielokrotnie po sto kilkadziesiąt osób z wielu ośrodków w kraju⁹. Realizacja tej akcji była możliwa dzięki uprzejmości Wydziału Biologii Uniwersytetu Warszawskiego.

Rok 2009 w biologii ewolucyjnej był jubileuszowy. Przed 150 laty Karol Darwin ogłosił swe wiekopomne dzieło *On the origin of species ...*. Jeszcze dwa wydarzenia nadają tej rocznicy dodatkowe znaczenie. W roku 1809 Jean Baptiste Lamarck w książce zatytułowanej *Philosophie zoologique* przedstawił pierwszą teorię ewolucji i w tymże roku urodził się Karol Darwin. Okrągłe rocznice związane z tymi wydarzeniami były od stu lat zaznaczone wartościowymi wydawnictwami.

Z okazji pierwszego jubileuszu przypadającego w roku 1909 Józef Nusbaum napisał książkę o objętości 550 stron zatytułowaną *Idea ewolucji w biologii*. W roku 1959 z inicjatywy Komisji Ewolucjonizmu PAN wydano osiem tomów w polskim przekładzie najważniejszych dzieł Darwina, jak również po raz pierwszy *Filozofię zoologii Lamarcka*. Z kolei Towarzystwo Wiedzy Powszechnej w salach wystawowych na IV piętrze Pałacu Kultury i Nauki zorganizowało wystawę pt. *O powstawaniu gatunków w stulecie darwinowskiej teorii ewolucji 1859-1959*.

⁶ L. Kuźnicki (red.), *Człowiek – przeszłość, terażniejszość, przyszłość*. „Kosmos” 1990, t. 39, nr 1, 3-188.

⁷ J. Bańbura, *Niebezpieczeństwa kracjonizmu*. „Kosmos” 2009, T. 58, nr 3-4, 595-602.

⁸ A. Łomnicki (red.), *Opinia o filmie „Ewolucja: rzeczywistość czy domniemanie”*, 1994. Universitas, Kraków.

⁹ A. Łomnicki, *Komitet Biologii Ewolucyjnej i Teoretycznej PAN*. [W:] Polska Akademia Nauk 1952-2002. Placówki i Komitety. Red. L. Kuźnicki, Warszawa 2002, 354-355.

Podobnie jak przed 100 i 50 laty w 2009 r. w znaczący sposób uczczono w Polsce kolejną rocznicę ukazania się dzieła Darwina. Tym razem było to zasługą Komitetu Biologii Ewolucyjnej i Teoretycznej PAN, którego przewodniczącym od 2007 r. jest Jan Kozłowski.

Członkowie Komitetu postanowili w ramach swoich specjalności przedstawić podstawy teorii Darwina, recepcję jego teorii w Polsce, współczesny stan wiedzy o mechanizmach ewolucji i historii życia na Ziemi oraz omówić różne aspekty relacji biologia ewolucyjna a reakcje społeczne. Całość złożona z 31 artykułów 28 autorów, zredagowana i opatrzona słowem wstępnym przez Jana Kozłowskiego i Jacka Radwana, została wydrukowana jako odrębny zeszyt „Kosmosu”¹⁰. Publikacja ta przez następne lata będzie z pewnością dużą pomocą dla studentów, nauczycieli, a także pracowników naukowych. W zeszycie „Kosmosu” zatytułowanym *150 lat darwinowskiej teorii ewolucji* każdy zainteresowany tą tematyką znajdzie oryginalnie i nowocześnie przedstawioną wiedzę o rozwoju przyrody żywej i teorii doboru naturalnego. Nikt w Polsce poza Komitetem Biologii Ewolucyjnej i Teoretycznej takiego zadania nie mógłby się podjąć i wykonać.

Po tej krótkiej analizie aktywności Komitetu w minionych 35 latach nasuwa się pytanie, czy jego działalność na tle innych była czymś wyjątkowym? Jedyny pełen przegląd dorobku komitetów PAN, aczkolwiek w formie syntetycznej, znajduje się w wydawnictwie jubileuszowym związanym z 50-leciem Polskiej Akademii Nauk¹¹. Treść tego opracowania pozwala na jednoznaczną odpowiedź. Działalność Komitetu Biologii Ewolucyjnej i Teoretycznej zasługuje na uznanie również w zakresie kształcenia. Trzeba jednak przyznać, że w tej dziedzinie komitetów równie aktywnych w PAN były dziesiątki. Bez ich udziału życie naukowe w Polsce byłoby ubogie.

Obecny kierunek ewolucji Polskiej Akademii Nauk skłania do położenia większego niż dotychczas nacisku na sprawy komitetów i to zarówno naukowych, jak i problemowych. Część korporacyjna Akademii i jej placówki mają z biegiem lat charakter coraz bardziej elitarny. Obecnie krajowi członkowie PAN stanowią niewiele ponad 3% ogólnej liczby profesorów tytularnych. W pracach Komitetów uczestniczy natomiast grupa dziesięciokrotnie liczniejsza. W przyszłości komitety winny w większym niż dotychczas stopniu wiązać działalność korporacji i placówek z całym środowiskiem naukowym kraju.

**Committee on Evolutionary and Theoretical Biology (1974-2009).
Contribution to the discussion on the role of Polish Academy of Sciences
scientific committees**

In Poland do not exist scientific society devoted to the evolutionary biology. From 1974 such a role fulfils the Committee on Evolutionary and Theoretical Biology PAS. During last 35 years

¹⁰ *150 lat darwinowskiej teorii ewolucji*. Red. J. Kozłowski i J. Radwan. Kosmos 2009, t. 58, nr 3-4, 251-602.

¹¹ *Polska Akademia Nauk 1952-2002. Placówki i Komitety*. Red. L. Kuźnicki, Warszawa 2002.

the activity of Committee was much wider and intensive than activity of a standard society. The Committee was initiating research directions, evaluating results, organizing conferences and was involved in publishing monographs. In particular the Committee was involved in middle and higher education level. A few dozen workshops with hundred and more participants in Warsaw University building was organized. In a similar way as the Committee on Evolutionary and Theoretical Biology operate the majority of other PAS Committees. Usually Committees are acting as national wide representatives of scientific community.

Key words: Polish Academy of Sciences (PAS), Committee on Evolutionary and Theoretical Biology PAS, the role of PAS committees in Poland

